

ODGOJNO- OBRAZOVNE STRATEGIJE RADA U VJERONAUČNOJ NASTAVI

Melika ZITOUNI-PERENDA

Sažetak

Mogućnosti rada nastavnika tokom nastavnog procesa primjenom savremenih nastavnih sredstava su različite s obzirom na (ne)opremljenost škola. Nastavnici u našim bosanskohercegovačkim školama svojim umijećima i kreativnošću nastoje ostvariti što veću motivaciju i sudjelovanje učenika tokom nastave bez obzira na date mogućnosti primjene nastavnih sredstava. Da bismo u nastavnom procesu primjenjivali savremene strategije odgojno-obrazovnog rada potrebna su nam savremena nastavna sredstva i pomagala uz tehnički opremljene kabinete multimedijalnim sredstvima, projektorima, internetom u svakoj učionici i slično. Upravo, upotreba informacijskih tehnologija u većini naših škola je na nezavidnom nivou, te nastavnici svojim umijećima i snalažljivošću nastoje obogatiti nastavni proces i razbiti monotoniju nastave. U nedostatku savremene tehničke opremljenosti škola poučavanje na temelju primjene teorije višestrukih inteligencija u nastavi pruža mogućnost iskazivanja kreativnosti svakog pojedinog učenika shodno njegovoj osobnosti. Određenim nastavnim metodama rada sa učenicima potiče se kreativno razmišljanje i maksimalno sudjelovanje svakog učenika tokom nastavnog procesa, a da za to nisu potrebni opremljeni kabineti sa savremenim nastavnim učilima i sredstvima. Ključne riječi: strategije poučavanja, nastavna umijeća, višestruka inteligencija, energetici u nastavi.

Uvod

Kvalitet nastave islamske vjeronauke ovisi o više međusobno isprepletenih faktora, kao što su stručnost nastavnika, kvalitet udžbenika i opremljenih kabineta u kojima se izvodi nastavni proces vjeronauke. Također, kvalitet nastavnog procesa u velikoj mjeri ovisi i o uspostavljenoj međusobnoj interakciji nastavnika i učenika tokom kojeg je neophodno izgraditi odnos međusobnog uvažavanja i povjerenja uz mješoviti nastavni metod rada koji će ostvariti veći učinak poučavanja. Nedostatak tehničke opremljenosti naših škola kao i brojnost naših odjeljenja otežava individualizirani pristup učeniku. Neophodno je da nastavnik kvalitetom svoje osobnosti i vlastitim primjerom omogući učeniku kvalitetnu identifikaciju.

Nastavni proces se može obogatiti tako da posluži razvoju svih sedam inteligencija na temelju projekta koji je pokrenuo profesor Gardner. Posljedica primjene Gardnerove teorije je osmišljavanje novih nastavnih strategija rada kako bi se učenicima omogućilo da na različite načine ovladavaju vještinama, razvijaju sposobnosti i usvajaju znanja što bi doprinijelo razvitku talenta i prepoznavanja svojih jakih strana, razvijajući ih, a kompenzirajući svoje slabosti. Za nastavnika je važno da prepozna koji metod učenja najviše odgovara učenicima kako bi im nastavu vjeronauke što bolje prilagodio i omogućio im individualni razvitak. Naravno, nastavniku je lakše obogatiti i uljepšati čas ukoliko ima kvalitetnija nastavna sredstva i pomagala, dok u suprotnom improvizuje i snalazi se sam koliko je moguće što kvalitetnije prenijeti poruku učenicima. Također, permanentnim usavršavanjem nastavnih umijeća i osluškivanjem učeničkih potreba tokom rada u nastavnom procesu vjeronauke važno je da nastavnik razvija motivaciju učenika za sudjelovanjem u nastavi. S obzirom da kabineti u našim školama ne obiluju mnoštvom savremenih tehnoloških naprava, u ovom radu ćemo se fokusirati na oblike rada u učionici tokom kojih nisu potrebna neka posebna nastavna pomagala.

Strategije poučavanja u nastavnom procesu

Svakom nastavniku je izazov, bez obzira na predmet izučavanja, da održi pažnju svojih učenika tokom nastavnog procesa uz minimalna nastavna sredstva koja posjeduje. U eri informatičke (r)evolucije svjesni smo činjenice da „kvalitet“ opremljenosti naših kabineta u ško-

lama ne prati savremene standarde kvalitete. Većina nastavnika i pored silne želje da odvoje sredstva za obogaćivanje vlastitog kabineta (ukoliko im je dostupan) određenim nastavnim sredstvima, koja bi nastavu učinila zanimljivijom shodno standardu plaća, često to nisu u prilici. Rad u našim uvjetima iziskuje veliku snalažljivost i umijeće rada sa učenicima, zbog nedovoljno opremljenih kabineta, tako da nastavnik postaje „čarobnjak“ u svojoj struci. Rad u kombinovanim odjeljenjima, rad sa grupama od 30 učenika, pa i više, pomanjkanje osnovnih nastavnih sredstava nedostaci su naših škola sa kojima se često susreću nastavnici. Svojim čarobnim umijećima nastavnik nastoji prevazići tradicionalni oblik nastave i osvježiti je novim oblicima rada kako bi spriječio učeničku dosadu na času. Mnogo je zahtijeva postavljeno pred nastavnika, a minimalna pomoć i podrška.

Strategije koje nastavnici koriste trebaju odražavati univerzalne ljudske vrijednosti, a u obzir trebaju uzeti sva razvojna područja, kognitivno, afektivno i psihomotoričko. Različitim strategijama poučavanja treba pomoći našim učenicima da razvijaju vještine koje im omogućuju da postanu odgovorni članovi društva, osjećaj empatije i brige za druge, otvorenost i poštivanje različitosti. Također, omogućiti im priliku za formiranje, izražavanje i promjenu vlastitog mišljenja, promišljanja, izbora i odgovornosti.

Profesor Slatina ističe da, kao nastavnik, „ako želiš vršiti utjecaj na mlade ljude, moraš stvarno biti čovjek koji pobuđuje i probuđuje životne snage mladih, koji djeluje potičući i unapređujući njihovo ponašanje i aktivnosti“ (Slatina, 1998, str. 255).

Nastavnik je odgovoran za izbor strategija poučavanja koje svakom djetetu može omogućiti najbolju podršku za ostvarenje vlastitih razvojnih i obrazovnih ciljeva, kao i ciljeva definiranih nacionalnim kurikulumom. Neophodno je primjenjivati raznovrsne strategije poučavanja kojima će se učenici aktivno uključiti u usvajanje znanja i vještina razvijajući naviku permanentnog učenja. Tokom nastavnog procesa važno je uzeti u obzir različite strategije rada sa učenicima kako bi obogatili nastavu i razbili monotoni pristup ex-katedra.

Korištenje moderne i savremene tehnologije tokom nastavnog procesa u konstantnom je

porastu, a što opet zavisi od tehničke opremljenosti naših škola. Međutim, moderna nastavna tehnologija može i opteretiti učenika mnoštvom informacija koje će pritiskati njegovo pamćenje, a neće bitno doprinosti misaonom razvoju (Kačapor, Vilotijević, Krulj, Kulić, 2002, str.428). Navedeni autori smatraju da tehnička sredstva mogu utjecati štetno na afektivni život učenika, a cilj škole je da se učenik razvija misaono i emotivno, kako bi se doprinijelo razvoju moralnog i estetskog odgoja. Jedan od ciljeva nastave vjeronauke je, upravo, moralno obogaćivanje učenika na islamskim temeljima vrijednosti. Moderna nastavna tehnologija je vrlo efikasna u ostvarivanju obrazovnih zadataka, ali ne toliko i odgojnih. Ukupnom nastavnom aktivnošću važno je odgojno djelovati jer to bitno utiče na formiranje kompletne ličnosti učenika. Dakle, da bi nastava bila efikasna nije nužna moderna tehnologija, već je nastavu moguće obogatiti i različitim metodama rada bez savremenih tehnoloških naprava.

Većina onih koji se teoretski bave nastavom na pitanje „Šta je kvalitetna nastava?“, odgovaraju – da je to metodički raznovrsna nastava u kojoj nastavnik svjesno varira i razmjenjuje različite metode učenja i svakodnevno primjenjuje različite oblike rada. Kombinacija metoda u nastavnom procesu omogućava kreativniji metodičko-izvedbeni proces nastave, a primjenom različitih metoda i oblika rada, razbija se monotonija, nastava postaje dinamičnija, a učenici imaju priliku da razvijaju svoje potencijale. Zato je važno da „ponudite svojim učenicima raznolika iskustva učenja, od računala do rada u skupini, od izleta do gostiju predavača, od individualnog rada do igranja uloga. Raznolikost i izbor ključ su stilova učenja“ (Jensen, 2005, str.39).

Ugodna emocionalna klima u odjeljenju koje je načinio raspoložen i nasmijan nastavnik motivisat će i privući pažnju učenika da uloži maksimalan trud u ostvarenju zadatih ciljeva. Ukoliko nastavnik ima na umu potrebe učenika i samo poučavanje će biti uspješnije, u suprotnom ni najbolji rad nastavnika neće uroditi plodom, jer „poučavanje je teško i u najboljim uvjetima, a kada se nemaju na umu potrebe učenika i nastavnika još je teže pa i nemoguće. Sve metode poučavanja koje zanemaruju potrebe nastavnika ili učenika osuđene su na neuspjeh“ (Glasser, prema Slatina, 1998, str. 261).

Kreativno poučavanje

Na temelju načina poučavanja putem višestrukih inteligencija u nastavi pruža se mogućnost iskazivanja kreativnosti svakog pojedinog učenika shodno njegovoj osobnosti. Institucije koje obrazuju buduće nastavnike trebaju biti u funkciji razvoja kreativnih potencijala studenata kako bi razvijenim smislom kreativnosti bili u stanju to isto (u)činiti sa svojim učenicima. Kreativnost je moguća u svim etapama nastavnog rada – planiranju, organizaciji, realizaciji i verifikaciji. Tokom procesa u odgojno-obrazovnom radu nastavnik nije jedini izvor saznanja, već on kreira i organizira istraživački rad učenika u otkrivanju novih spoznaja. Pomalo neobična pitanja i maštovite ideje svojih učenika uvažavati iskazujući im da njihove ideje imaju svoju vrijednost i originalnost u predstavljanju.

Iz domena nastave Islamske vjeronauke predstaviti ćemo jednu nastavnu jedinicu koristeći svih sedam vrsta inteligencija prema Gardneru.

1. Verbalno-lingvistička:

- Kreativno pisanje teksta ili pjesme o hadžu;
- Pročitati tekst ili pjesmu o obredima hadža i analizirati sadržaj;
- Slušati gosta predavača koji je obavio hadž o njegovim utiscima;
- Intervju sa hadžijom;
- Ilustrativni prikaz određenih znamenja Mekke i Medine uz objašnjenje.

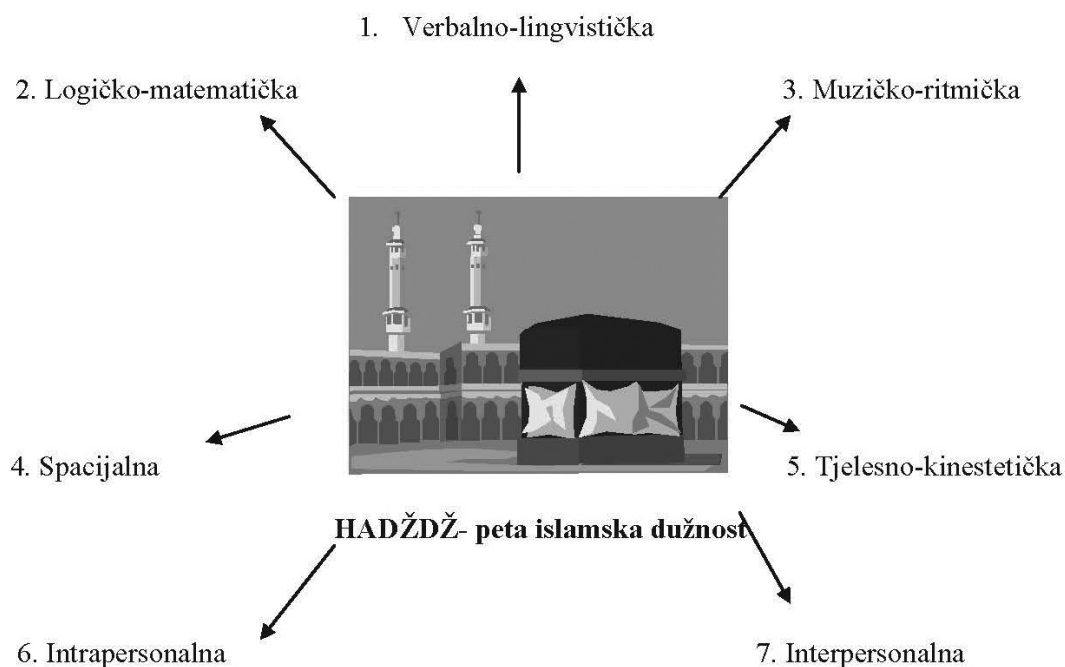
2. Muzičko-ritmička:

- Učenje kur'anskih ajeta koji govore o hadžu;
- Izvođenje ilahija i kasida o hadžu;
- Vježbati „telbijju“ – himnu hadža.

3. Logičko-matematička:

- Statističko predstavljanje hadžija iz cijelog svijeta;
- Računati vrijeme potrebno za odlazak i povratak hadžija iz BiH, kao i za obrede hadža;
- Izračunati vremensku razliku između Saudijske Arabije i Bosne i Hercegovine.

4. Spacijalna:
 - Izrada mape gradova Mekke i Medine;
 - Izrada reklamnih postera za agencije koje organizuju odlazak na hadž;
 - Dizajnirati časopis o obredima hadža i Kurban-bajramu.
5. Tjelesno-kinestetička:
 - Izrada makete Harema Ka'be;
 - Izrada makete Poslanikove džamije u Medini;
 - Predstavljanje određenih obreda kao što su oblačenje ihrama (odjeća hadžije), ta-vafa (obilazak oko Ka'be) uz učenje telbijje (himne hadža), sa'j (hod između Saffe i Merve).
6. Intrapersonalna:
 - Trenutak zamišljanja sebe kao hadžije;
 - Pisanje eseja o temi „Moj životni san – put u Mekku i Medinu“;
 - Vježba samokontrole nakon zamišljene i isprovocirane svađe u milionskoj gužvi hadžija iz cijelog svijeta.
7. Interpersonalna:
 - Odglumiti igrokaz na osnovu obreda hadža;
 - Izrada panoa učenika podijeljenih u timove sa različitim zadacima;
 - Međusobno ispitivanje o obredima hadža;
 - Organiziranje ikrar-dove, zamišljeni ispraćaj hadžije.

Metode rada u nastavnom procesu

Uspjeh učenika u učenju ne određuje samo opseg i kvaliteta nastave koju su pohađali. Mnogo je i drugih uzroka koji na to utječu, kao što su: darovitost svakog pojedinca, motivacija za učenje, društvena pozadina, porodične okolnosti, utjecaj masovnih medija i sl. Raznovrsnim metodama i postupcima važno je osmisliti i prilagoditi nastavu svim učenicima, s obzirom da ne postoji „univerzalna metoda“ poučavanja u

nastavi. Shodno različitim mogućnostima koje variraju unutar škola, od savremeno opremljenih kabineta do škola u kojima još ni centralno grijanje nije u potpunosti funkcionalno, istaknut ćemo određene metode rada u nastavi za koje nisu potrebni savremeno opremljeni kabineti (Čatić&Pehlić, 2004).

➤ Asocijativno-komparativna metoda

Metodom asocijacije (usmenim ili pismenim putem) nastavnik može doznati predodžbe,

misli, osjećaje i stavove svojih učenika koje vežu uz određeni pojam.

➤ **Metoda fotografovora**

Upotreba zbirke foto-reprodukcija uz određenu tematiku na osnovu koje će svaki učenik obrazlagati svoj izbor fotografije, navodeći razloge i motive.

➤ **Pronalaženje parabola ili usporedbi**

Putem dovršavanja započetih rečenica koje zahtijevaju određenu usporedbu učenici izražavaju svoja iskustva, stavove, želje, iščekivanja, strahove.

➤ **Dovršavanje započete priče**

Odlomak iz priče treba da bude poticajan kako bi izazvao učenike na spontano i iskreno pisanje. Kao uzorak nastavnik može upotrijebiti fotografiju koja prikazuje odnose iz svakodnevnog ljudskog života.

➤ **Izrada kolaža i montaža**

Izrada kolaža odnosno montaže na osnovu određene teme služeći se fotografijama, crtežima, reprodukcijama slika, karikaturama, naslovima novinskih članaka iz časopisa upotunjavanjem vlastitim riječima, rečenicama ili crtanjem.

➤ **Pisanje novinskog izvještaja**

Sastavljanje novinskog izvještaja o problematici koja je prethodno obrađena, te na taj način učenici samostalno interpretiraju usvojeni sadržaj.

➤ **Intervjuiranje i prepričavanje u prvom licu**

Pisanje ili improvizirano izvođenje intervju sa nekim zamišljenim likom ili intervju sa voljenom osobom

➤ **Likovno izražavanje**

Tokom nastave zavisno od uzrasta učenika koristiti različite tehnike i elemente kreativnog likovnog izražavanja kao sporedni pomažući metodski postupak.

➤ **Rješavanje i sastavljanje križaljke**

Tokom uvodnog ili završnog dijela časa nastavu obogatiti rješavanjem ili sastavljanjem križaljki koje sadrže ključne pojmove iz obrađene teme.

➤ **Omogućiti grupne rasprave i forume o određenoj temi**

„Energetici“ u nastavi

Upotreba određenih metoda rada sa učenicima koje su usmjerene na poticanje kreativnog razmišljanja ne zahtijevaju posebna nastavna sredstva, tako da su primjenjiva tokom nastave u školi koja se ne ističe tehničkom opremom i nastavnim sredstvima. Tjelesna aktivnost povećava mentalnu kao što je i učenje koje uključuje tijelo učinkovitije. Uključivanje emocija povećava utjecaj i dosjećanje naučenog. Autor Jensen (Super-nastava, 2005) je naveo određene igre kao „energetike“ u nastavi kojima se aktivnost učenika povećava, te stimulira um i tijelo, koje ćemo spomenuti u nastavku teksta.

- **Umne mape**

Izrada u malim grupama od tri do četiri učenika na temelju urađenog nastavnog gradiva prethodnog sata ili tekstovnog materijala, a nakon toga podijeliti sa ostatkom razreda.

- **Put oko svijeta**

Birati dobrovoljca. Učenik korača oko prostorije i odgovara na pitanja postavljena od strane učenika iz razreda. Svako pitanje vrijedi određeni broj koraka, te na taj način običi prostoriju odgovarajući na pitanja koja se odnose na obrađeni nastavni sadržaj u proteklom periodu, uz mogućnosti proširenja.

- **Intervju sa stručnjakom**

Polu publike je stručnjak za obrađeno gradivo, a druga polovica je poznati novinar koji će intervjuirati stručnjaka. Tokom određenog vremena parovi treba da izvrše zadatak, potom mogu mijenjati uloge i formirati druge parove.

- **Reklame**

Zadatak osmišljavanja reklamnih poruka shodno obradi nastavne jedinice.

- **Moj prijatelj**

Izabрати partnera, a potom kroz pet minuta razgovora s njim saznati određene karakteristike. Zatim predstaviti svoga partnera ostatku razreda na temelju onoga što se saznalo iz razgovora. Na taj način učenici izgrađuju jezične sposobnosti, kreativnost, govor i pamćenje.

- **Nedovršene rečenice**

Voditelju je zadana tema i on počinje rečenicu o njoj, ali je ostavlja nedovršenom. Sljedeća osoba nastavlja, ali i ona ostavlja rečenicu nedovršenom. Cilj je nadopunjavati rečenicu što je moguće duže.

- Frizbi ponavljanje

Svi učenici treba da su u pripravnosti dok nastavnik baca frizbi (ili nešto slično tome), kaže jednu stvar koju je naučio u posljednjih nekoliko minuta ili sati i zatim baci frizbi nekome drugom, a on to učini isto.

- Šta je u kutiji?

Držati kutiju s tajnim predmetom. Učenici pokušavaju pogoditi šta je u kutiji postavljajući pitanja koja zahtijevaju odgovor „da“ ili „ne“. Igra se koristi za induktivno zaključivanje, rješavanje problema i razvoj jezičnih sposobnosti.

- Pogodi što ti je na leđima!

Učeniku zakačiti na leđa odgovarajuću ilustraciju povezanu sa nastavnom jedinicom. Šeta se oko razreda i ne znajući što mu je na leđima postavlja pitanja učenicima o čemu se radi, a oni mu daju određene opise kako bi lakše shvatio o čemu se radi.

Mnogo je načina da se privuče pažnja učenika. Međutim, danas u moru informacija kada su misli učenika raspršene na više strana, doista to treba učiniti na efikasan i dopadljiv način jer „jedan od najvećih strahova učenika je dosada“ (Jensen, 2003, str.119). Kako poučavati na zanimljiv način učeniku, s obzirom da u učionici imamo učenike različitih sposobnosti i interesovanja?! To je veoma zahtijevan i kompleksan proces koji potražuje permanentno razvijanje nastavnih umijeća, jer „poučavanje je toliko složeno umijeće da nijedan pojedinačni čimbenik ne može potpuno objasniti ili opisati kvalitete uspješnog nastavnika“ (Ornstein i Levin, prema: Jensen, 2003, str. 112).

Kvalitet nastavnog procesa u velikoj mjeri ovisi i o uspostavljenosti međusobnoj interakciji nastavnika i učenika tokom koje je neophodno međusobno uvažavanje i poštivanje, a „svakom učeniku treba omogućiti izgrađivanje povoljne slike o sebi, vlastitog identiteta i postizanje individualnog maksimuma. Učeniku treba najprije pomoći da razvije one sposobnosti koje već ima, a zatim ih obogaćivati novim“ (Stevanović, 1998, str. 344).

Profesionalni razvoj nastavnih umijeća

„Samo ako se stalno usavršava, učitelj je sposoban da istinski poučava i vaspitava.“

(Dostojevski)

Profesionalni razvoj neophodan je za sve nastavnike u odgojno-obrazovnom procesu kako bi održali kontakt sa promjenama, obavljali znanja, vještine i vizije za dobro i efikasno poučavanje. Poučavanje je kompleksan proces s obzirom da su učionice ispunjene učenicima različite motivisanosti i naklonosti prema učenju, različitih sposobnosti i aspiracija, kao i učenicima koji dolaze iz različitih sredina.

Danas se od nastavnika očekuje mnogo više nego je to bio slučaj prije nekoliko godina. Potražuje se da nastavnik bude kolega svojim učenicima, da se saraduje bez „nametanja autoriteta“, pomaže, a ne da se nešto i zahtijeva, da bude fleksibilan, a ne kritičan, da dozvoli slobodno izražavanje tokom komunikacije, te da skupa sa svojim učenicima uči. Stari model učitelja koji „puni“ učenike znanjem zastario je, a nova uloga koja mu je namijenjena je uloga trenera i voditelja koji otkriva talente svojih učenika, poučava ih, inspirira i usmjerava (Jensen, 2003), a da bi se uspješno prilagodio novim okolnostima neophodan je dugoročni profesionalni razvoj.

Također, od nastavnika se potražuje da posjeduje solidnu opću kulturu uz poznavanje sadržaja predmeta koji predaje, pedagogiju i psihologiju, odgojne probleme i potrebe mladih koje podučava, kao i njihova lična interesovanja i sposobnosti. Nastavnički poziv zahtijeva ulaganje energije, izdržljivost, dobru koncentraciju i emocionalnu stabilnost. Očekuje se da je nastavnik stabilna i karakterna ličnost, te da takve kvalitete izgrađuje kod svojih učenika.

Za uspješnu interakciju i komunikaciju u nastavnom procesu sa svojim učenicima značajni su: fleksibilnost, strpljenje, tolerancija, ljubaznost, razumijevanje za probleme, entuzijazam, sposobnost da se učenici podstiču sugestijama i pohvalama, osposobljavanje učenika da sami rješavaju svoje probleme i da objektivno vrednuju rezultate svoga rada.

Osmišljavanje nastavnih aktivnosti, uzvešći u obzir sve neophodno, kako bi održali maksimalnu pažnju učenika tokom časa zahtijeva snagu umijeća koje će da usmjerava ka uspješ-

nom poučavanju, jer biti djelotvoran nastavnik znači znati kako i na koji način potaknuti učenike da uče. Rečeno i često ponavljano „nije znanje znanje znati, već je znanje znanje dati“, floskula je koja mnogo kazuje o potrebi poznavanja i primjeni nastavnih umijeća u nastavnom procesu i radu sa učenicima.

Metode rada nastavnika u savremenoj nastavi iziskuju nove uloge, kao što su: planer aktivnosti, usmjerivač, koordinator, partner, te se od njega zahtijeva da pripremanje bude obogaćeno medijima i sredstvima, kao i da podstiče razvoj, mišljenje i istraživački rad. Važno je da svakom učeniku nastavnik prilazi kao posebnoj ličnosti, nastavu da individualizira i prilagodi potrebama učenika, a ne unificirano. Sve navedeno zahtijeva od nastavnika da bude informiran o novim metodama i oblicima rada, da se konstantno usavršava i pohađa različite seminare, prati stručnu i metodičku literaturu i da surađuje sa stručnim saradnicima u školi.

Nastavnik koji i sam permanentno uči najbolji je uzor za učenika koji treba da nauči stalno učiti, jer vizija cjeloživotnog učenja i neprestanog profesionalnog razvoja zahtijeva nastavnika koji će znati kritički promišljati, kao i potražiti i osigurati preduvjete za razvoj svakog pojedinog učenika kroz poticanje i podržavanje u procesu učenja.

Poticanjem kritičkog i stvaralačkog mišljenja rješavanjem problema tokom nastave u smjeru upotrebe znanja u novim situacijama sa što manje klasičnog poučavanja odlika je savremenog nastavnog procesa.

Zaključak

Primjena određenih odgojno-obrazovnih strategija rada u procesu vjeronaučne nastave vodi ka unapređenju cjelokupnog odgojno-obrazovnog sistema vjeronauke. Modernizacijom obrazovanja i uvođenja savremenih metoda i oblika rada tokom nastavnog procesa, te upotrebom savremenih tehničkih pomagala, što zahtijeva konstantnu edukaciju nastavnika i permanentno jačanje profesionalnih kompetencija, omogućit će i kvalitetniji nastavni proces. Također, potrebno je da se nastavnik informira o novim metodama i oblicima rada, pohađajući različite seminare, praćenjem stručne i metodičke literature surađujući sa stručnim saradnicima u školi kako bi odgovorio novim izazovima.

S obzirom da su različite mogućnosti upotrebe savremenih nastavnih pomagala u školama, svaki nastavnik treba, shodno svojim mogućnostima, osmisliti nastavu kako bi bila zanimljiva i poticajna svakom učeniku. Najbolji način da se dopre do svih učenika jeste da im se omogući raznolikost i izbor. To možemo postići i osmišljavanjem nastave primjenom razvoja višestrukih inteligencija u nastavi, a savremeno opremljeni kabineti daju mogućnosti kvalitetnije i maštovitije pripreme tokom izvedbe nastavnog procesa.

Odgovarajućim izborom strategija poučavanja bitno je omogućiti učeniku najbolju podršku za ostvarenje vlastitih razvojnih i obrazovnih ciljeva, kao i ciljeva definiranih nacionalnim kurikulumom. Strategije koje nastavnici koriste trebaju odražavati univerzalne ljudske vrijednosti, a u obzir trebaju uzeti sva razvojna područja, kognitivno, afektivno i psihomotoričko. Upotrebom određenih igara kao „energetika“ u nastavi mobilizira se pažnja učenika i povećava njihova aktivnost, te dolazi do stimulacije i uma i tijela, osvježava se nastavni proces razbijajući monotoniju i dosadu na času vjeronauke.

Literatura

1. Budimir-Ninković, G. (2007). *Savremena obrazovna tehnologija i funkcije nastavnika*. Na sajtu: bs.scribd.com/.../savremena-obrazovna-tehnologija-i-funkcije-nstav...
2. Brajša, P. (1995). *Sedam tajni uspješne škole*. Zagreb: Školske novine.
3. Greene, B. (1996). *Nove paradigme za stvaranje kvalitetnih škola*. Zagreb: Alinea.
4. Čatić, R., Pehlić, I. (2004). *Metodika nastave islamske vjeronauke*. Zenica: Islamska pedagoška akademija .
5. Jensen, E. (2003). *Super-nastava: nastavne strategije za kvalitetnu školu i uspješno učenje*. Zagreb: Educa
6. Kačapor, S., Vilotijević, M., Krulj, R., Kulić, R. (2002). *Pedagogija-temeljna znanja iz opće pedagogije, didaktike, školske pedagogije i andragogija*. Zenica: „Dom štampe“ Zenica.
7. Kyriacou, C. (1997). *Temeljna nastavna umijeća: metodički priručnik za uspješno poučavanje i učenje*. Zagreb: Educa
8. Stoll, L. i Fink, D. (2000). *Mijenjajmo naše škole: kako unaprijediti djelotvornost i kvalitetu škola*.

- Zagreb: Educa.
9. Slatina, M. (1998). *Nastavni metod-prilog pedagoškoj moći suđenja*. Sarajevo: Filozofski fakultet.
 10. Spasojević, P. (2011). *Odnos savremene i tradicionalne nastave*. Na sajtu: [pspa sojevic.blogspot.com/2011/03/blog-post_23.htm](http://pspa-sojevic.blogspot.com/2011/03/blog-post_23.htm)
 11. Stevanović, M. (1998). *Didaktika*. R & S Tuzla.
 12. Meyer, H. (2005). *Što je dobra nastava*: Zagreb: EruditA.
 13. Meyer, H. (2002). *Didaktika rzredne kvake: rasprave o didaktici, metodici i razvoju škole*. Zagreb: Educa.
 14. Vilotijević, M. (2001). *Didaktika 3-organizacija nastave*. Sarajevo: Bhmst.
 15. Razdevšek-Pučko, C. *Kakvog učitelja/nastavnika treba (očekuje) škola danas (i sutra)?* Na sajtu: www.see-educoop.net/...in/pdf/kompetence-ucitelj-slo-hrv-t07.pdf

Summary الموجز

EDUCATIONAL STRATEGIES OF WORK IN RELIGION CLASSES

Melika ZITOUNI PERENDA

Considering the (poorly) equipped schools, there are different possibilities for teachers to apply modern teaching methods in the teaching process. Teachers in our schools in Bosnia and Herzegovina are using their skills and creativity to achieve best possible motivation and participation of students in classes regardless of the given ability to use teaching tools. In order to implement modern teaching strategies in the teaching process, we need modern teaching tools and technically well-equipped classrooms with multimedia tools, projectors, internet access and so on. However, usage of IT technologies in most of our schools is at a poor level and teachers are trying to enrich the teaching process and get rid of monotony by using their creativity and skillfulness. Due to the lack of technical equipment in schools, teaching based on the theory of multiple intelligences allows every student to show their creativity in accordance with their personality. Certain teaching methods encourage creative thinking and maximum participation of each student in the teaching process without requiring classrooms equipped with modern teaching tools.

Key words: teaching strategy, teaching skills, multiple intelligence, energetics in classes.

استراتيجيات العمل التربوية والتعليمية في تدريس مادة التربية الدينية

مليكة زيتوني بيريندا

إن قدرة المدرسين على استخدام وسائل التدريس المعاصرة تختلف باختلاف مستوى تجهيز المدارس. ويحاول المدرسون في مدارس البوسنة والهرسك، أن يستفيدوا من مهاراتهم وابتكاراتهم لزيادة حماس التلاميذ ومشاركتهم في الدروس، بغض النظر عن وسائل التدريس المتاحة. ولكي نطبق استراتيجيات العمل التربوي والتعليمي المعاصرة في العملية التدريسية، فإننا نحتاج إلى وسائل وأدوات تدريس معاصرة، إضافة إلى المعامل المجهزة تقنيا بتجهيزات متعددة الوسائط، وأجهزة العرض، والإنترنت، في كل فصل، وما شابهه. وفي الحقيقة، إن مستوى استخدام تكنولوجيا المعلومات في معظم مدارسنا غير كاف، لذا فإن المدرسين يحاولون بمهاراتهم وحسن تديبرهم إثراء العملية التدريسية وتحطيم التدريس النمطي الممل. ومع نقص التجهيزات التقنية المعاصرة في المدارس، فإن التعليم القائم على تطبيق نظرية الذكاء المتعدد في التدريس يعطي كل تلميذ على حدة الفرصة لإظهار الإبداع. إن اتباع طرق تدريسية محددة مع التلاميذ يحفز على التفكير الإبداعي والمشاركة القصوى لكل تلميذ أثناء العملية التدريسية، دون الحاجة إلى معامل مجهزة بوسائل وأدوات التدريس المعاصرة.

الكلمات الرئيسية: استراتيجيات التعليم، مهارات التدريس، الذكاء المتعدد.